

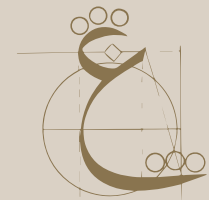
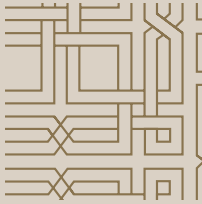

kadim

SAYI / ISSUE 5 • NİSAN / APRIL 2023

05

kadim

*“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”*

Kadim is that no one knows what came before.

kadim

Osmanlı araştırmalarına münhasır, altı ayda bir (Nisan ve Ekim) neşredilen, açık erişimli, çift kör hakem sistemli akademik dergi

A double-blind peer-reviewed open-access academic journal that is published semiannually (April and October) in the field of Ottoman Studies

SAYI | ISSUE 5 • NİSAN | APRIL 2023

İMTİYAZ SAHİBİ | PROPRIETOR

Burhan ÇAĞLAR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | MANAGING EDITOR

Ömer Faruk CAN

İRTİBAT | CONTACT

Kadim • Sakarya Üniversitesi

Esentepe Kampüsü, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, A Blok, Ofis: 121,
Serdivan/Sakarya (Türkiye) 54050

Telefon | Phone • 00 90 264 295 60 15

İnternet Adresi | Webpage • dergipark.org.tr/kadim • kadim.sakarya.edu.tr

E-posta | E-mail • kadim@sakarya.edu.tr

TASARIM | DESIGN Hasan Hüseyin CAN

BASKI | PRINTED BY

MetinCopyPlus • Arti Dijital & Baskı Merkezi

Türkocağı Cad. 3/A Cağaloğlu - Fatih / İstanbul

BASIM TARİHİ | PRINT DATE • NİSAN | APRIL 2023

ISSN 2757-9395 • E-ISSN 2757-9476

ÜCRETSİZ | FREE OF CHARGE

Kadim'deki makaleler, [Creative Commons Atıf-Gayriticari 4.0 Uluslararası \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) ile lisanslanmıştır. Bilimsel araştırmaları kamuya ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakğı ilkesini benimseyen dergi, tüm içeriğine anında Libre açık erişim sağlamaktadır. Makalelerdeki fikir ve görüşlerin sorumluluğı sadece yazarlarına ait olup Kadim'in görüşlerini yansıtmazlar.

Articles published in Kadim are licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International \(CC BY-NC 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Kadim's commitment to immediate and Libre Open Access to its content reflects its conviction in advancing global knowledge exchange. The opinions presented in the articles are the sole responsibility of their respective authors and do not represent the views or opinions of Kadim.

“Kadim oldur ki
evvelin kimesne bilmeye”

DergiPark

EDİTÖR
EDITOR-IN-CHIEF

Arif BİLGİN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi

YAYIN KURULU
EDITORIAL BOARD

Necmettin ALKAN | Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi
Serpil ATAMAZ | Doç. Dr., California State University, Sacramento
Fatih BOZKURT | Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi
Ömerül Faruk BÖLÜKBAŞI | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Büşra ÇAKMAKTAŞ | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi
M. Talha ÇİÇEK | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Filiz DIĞIROĞLU | Doç. Dr., Marmara Üniversitesi
Ella FRATANTUONO | Dr. Öğr. Üyesi., University of North Carolina at Charlotte
Selim KARAHASANOĞLU | Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Miraç TOSUN | Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Kenan YILDIZ | Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

YAZIM VE DİL EDİTÖRLERİ
WRITING AND LANGUAGE
EDITORS

Ömer Faruk CAN | Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi
Burhan ÇAĞLAR | Sakarya Üniversitesi
Burak ÇİTİR | Dr., Sakarya Üniversitesi
Mehmet KERİM | Sakarya Üniversitesi
Bünyamin PUNAR | Sakarya Üniversitesi

TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
TURKISH LANGUAGE
EDITORS

Sedat KOCABEY | Dr., Sakarya Üniversitesi
Büşranur KOCAER | İbn Haldun Üniversitesi
Muhammed Emir TULUM | Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ
ENGLISH LANGUAGE
EDITORS

Didar Ayşe AKBULUT | Marmara Üniversitesi
İrem GÜNDÜZ-POLAT | Sakarya Üniversitesi
Hâcer KILIÇASLAN | Sakarya Üniversitesi

MİZANPAJ VE
SOSYAL MEDYA EDİTÖRÜ
LAYOUT AND
SOCIAL MEDIA EDITOR

Büşranur BEKMAN | Sakarya Üniversitesi

YAYIN SEKRETERİ
SECRETARIAT

Yusuf İslam YILMAZ | Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

III. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi (OSARK) Raporu*

REPORT ON THE 3RD
INTERNATIONAL CONGRESS
ON OTTOMAN STUDIES
(OSARK)

AYŞE KARAHAN**

ÖZ ABSTRACT

III. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi (OSARK 2022), Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi (OSAMER) ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi Tarih Bölümü iş birliği ve çok sayıda ilgili kurumun desteği ile 7-9 Eylül 2022 tarihleri arasında İstanbul Medeniyet Üniversitesi Ziraat Bankası Kütüphanesi'nde gerçekleşti. Kongrede Osmanlı araştırmaları kapsamında sanat tarihi, filoloji, dijital beşerî bilimler, hukuk, felsefe, bilim tarihi de dahil olmak üzere çeşitli alan ve alt-disiplinlerden bireysel tebliğler sunuldu. Ayrıca OSARK'ın akademik etkileşim platformu olma misyonu çerçevesinde tematik paneller düzenlendi. Osmanlı çalışmalarında öne çıkan konu ve temalar etrafında yeni çalışmalarını ve alanlarındaki birikimlerini paylaşan katılımcılar, 1500 kişiye yakın kalabalık bir dinleyici grubuyla buluştu. OSARK 2022 dünyanın birçok yerinden nitelikli katılımcıları bir araya getirerek ortak bir bellek oluşturmayı ve alan-daki çalışmalara dair bir perspektif sunmayı hedefledi.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi, OSARK, Toplantı Raporu, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi.

The 3rd International Congress on Ottoman Studies (OSARK) was held on September 7-9, 2022, at the Ziraat Bankası Library of İstanbul Medeniyet University in collaboration between Sakarya University Center for Ottoman Studies (OSAMER) and İstanbul Medeniyet University, Department of History and with the support of various institutions. The Congress featured dozens of presentations in the fields of Ottoman history, history of art and architecture, philology, digital humanities, history of law, philosophy, and science. In addition, thematic panels were organized as part of OSARK's aim to be a platform of academic interaction and cooperation. Scholars shared their original research on prominent topics and themes in Ottoman studies with an audience of more than 1500 people. OSARK 2022 aimed to bring together researchers from various parts of the world to create a shared memory and a novel perspective to the field of Ottoman studies.

Keywords: International Congress on Ottoman Studies, OSARK, Meeting Report, İstanbul Medeniyet University, Sakarya University.

MAKALE BİLGİSİ | ARTICLE INFORMATION

Makale Türü: Toplantı Raporu | Article Type: Meeting Report
Geliş Tarihi: 2 Şubat 2023 | Date Received: 2 February 2023
Kabul Tarihi: 13 Nisan 2023 | Date Accepted: 13 April 2023

ATIF | CITATION

Karahan, Ayşe "III. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi (OSARK) Raporu". *Kadim* 5 (Nisan 2023), 207-231.
doi.org/10.54462/kadim.1246750

* Raporun düzenlenmesine katkıda bulunan Arş. Gör. Hâcer Kılıçbaşlan ve son okumasına destek veren Arş. Gör. Gülşen Yakar'a teşekkürlerimi sunarım.

** Doktora Öğrencisi, Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ayse.karahan@medeniyet.edu.tr, ORCID: [0000-0002-2063-1913](https://orcid.org/0000-0002-2063-1913).

Osmanlı araştırmacılarını bir araya getirerek alandaki çalışmalara yön verecek bir platform meydana getirmeyi ve Osmanlı araştırmalarının geleceğine dair bir yol haritası oluşturmayı hedefleyen Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi'nin ilki 14-17 Ekim 2015'te Sakarya'da¹ ve ikincisi 17-20 Ekim 2018'de Arnavutluk'un başkenti Tiran'da² tertip edildi. III. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi³ ise pandemi kısıtlamalarının ardından, 7-9 Eylül 2022 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleşti. İstanbul Medeniyet Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi iş birliğiyle düzenlenen OSARK 2022'yi, Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk Tarih Kurumu (TTK), Üsküdar Belediyesi ve Türk Hava Yolları (THY) destekledi. OSARK 2022'de sanat tarihi, filoloji, dijital beşerî bilimler, hukuk, felsefe, bilim tarihi vb. de dahil olmak üzere çeşitli alan ve alt-disiplinlerden başvuru kabul edilmiş, farklı alanlarda Osmanlı tarihine ilişkin çalışan araştırmacıların bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmaları hedeflendi.

Kongre kapsamında ayrıca, OSARK'ın bir akademik etkileşim platformu olma misyonu çerçevesinde, önceden belirlenmiş konularda panel ve özel oturumlar düzenlenmiştir. Osmanlı çalışmalarında öne çıkan konu ve temalar etrafında, düzenleme kurulunun inisiyatifleriyle oluşturulan oturumlar sayesinde münferit çalışmalar, birbirini tamamlayan ve etkileyen bir bütünlük içinde ele alındı. Bu kapsamda on üç farklı temada, yirmi sekiz panel/özel oturum gerçekleştirildi.

Program, açılış ve protokol konuşmaları ile başladı. Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (OSAMER) Müdürü Arif Bilgin'in, OSARK'ın kuruluş hikâyesi ve amaçlarına değindiği girişin ardından OSARK 2022 dönem başkanları İsmail Hakkı Kadı ve Selim Karahasanoğlu kongrenin önemi ve kapsamı hakkında birer konuşma yaptılar.

- 14-17 Ekim 2015 tarihlerinde Sakarya'da düzenlenen ilk kongreye ait özet kitapçığı için bk. *I. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi Özet Kitabı* (PDF: OSARK, 2015).
- 17-20 Ekim 2018 tarihlerinde Arnavutluk'un Tiran şehrinde düzenlenen ikinci kongrenin özet kitapçığı için bk. *II. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi Özet Kitabı* (PDF: OSARK, 2018).
- 7-9 Eylül 2022 tarihlerinde İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Ziraat Bankası Kütüphanesi'nde düzenlenen üçüncü kongrenin özet kitapçığı için bk. *III. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi Program Özet Kitapçığı* (PDF: OSARK, 2022).

Açılış ve selamlama konuşmalarıyla devam eden günün ilk yarısı, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nden Osmanlı tarihçiliğinin önemli isimlerinden Özer Ergenç'in "Osmanlı Tarihine İlişkin Verilerin Niteliği ve Tespiti Hakkında" başlıklı ufuk açıcı çevrimiçi konuşmasıyla tamamlandı. Ergenç, tarih çalışmalarında belgeye ulaşmanın ve belgenin diline nüfuz ederek anlamlandırmanın önemi, mesleğin işçilik kısmının inceliklerine dair görüş ve tecrübelerini paylaştı. Açılış konferansının moderatörlüğünü Ergenç'in doktora öğrencilerinden olup o dönemde ODTÜ öğrencisi, şimdilerde Sakarya Üniversitesi öğretim üyesi İsmail Gündoğdu yaptı. Günün ikinci yarısı itibariyle kongre, beş farklı salondaki eş zamanlı oturumlarla devam etti.

1. 7 Eylül 2022 Çarşamba

1.1. Ziraat Bankası Salonu

"Kuruluştan 18. Asra Kadar Osmanlı'da Siyaset ve Uluslararası İlişkiler" başlıklı ilk oturumda Büşra Aktaş Kütükçü, Selim Parlaz ve Güner Doğan bildirimlerini sundular. Aktaş Kütükçü, Avrupalılar ile Osmanlılar arasındaki ticarî ilişkileri 1520'de Kanuni Sultan Süleyman'ın Sakız Adası Cenevizlilerine verdiği ahitname bağlamında ele alırken Parlaz, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1712 senesinde Ceneviz'e verilen ahitname çerçevesinde iki tarafın siyasi ve ticarî ilişkileri üzerine genel bir değerlendirme yaptı. TTK bünyesinde yürütölen "Osmanlı İmparatorluğu'nun En Geniş Sınırlarının Haritalandırılması Projesi"nde görev alan Doğan ise projenin amaçları ve seyri hakkında bilgiler paylaştı.

"Ekonomi: Tüccar ve Sarraflar" başlıklı ikinci oturumda İsmail Hakkı Kadı, Mikail Acıpınar, Ebubekir Ceylan ve Canan Torlak Emir yer aldılar. Kadı, Amsterdam noter kayıtları

larındaki verilerden hareketle 17. yüzyılda tespit edilebilen ilk transatlantik Osmanlı taciri Beypazarlı Seyyid Mehmed b. Osman'ın ticarî faaliyetleri üzerinde durdu. Beypazarlı Seyyid Mehmed b. Osman örneğinin, mevcut bilgilerin aksine, Müslüman Osmanlı tüccarının batıda da denizaşırı ticarî faaliyetlere katıldığını gösterdiğini vurguladı. Acıpınar, temel olarak Bursa mahkeme defterleri ve literatüre dayanarak Floransa'nın önde gelenlerinden Gondi ailesinin ticarî ve diplomatik temsilciliğini yapan Tommaso d'Aiolfo'nun 15-16. yüzyıllarda İstanbul, Bursa ve Edirne gibi şehirlerdeki faaliyetlerine değindi. Ceylan, 1750-1850 seneleri arasında Bağdatlı Yahudi sarrafların siyasî elite bağlantılarını, ilişki ağlarını ve birbirleriyle rekabetlerini izah etti. Son konuşmacı olan Emir ise 1844-1863 senelerini kapsayan 167 numaralı Darphâne-i Âmiri defterinin ışığında İstanbul sarraflarının mali profillerindeki değişimleri ve aralarındaki ihtilafların mahiyetini anlattı.

Salondaki son oturum "Osmanlı Tarım Tarihini Yeniden Düşünmek: Yeni Kaynaklar, Yeni Yöntemler" başlığını taşıyordu. Bu oturumda Semih Çelik, Sinan Kaya ve Hilal Aksu Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 1001 programı çerçevesinde desteklenen 1840-1860 döneminde Biga Sancağı'nda tarımsal üretimin ticarileşmesine dair çalışmalarını sundular. 1830'lardan itibaren Avrupa'da başlayan tarım devriminin, başka bir ifadeyle, "Tarımsal Aydınlanma"nın Osmanlı Devleti'nde ne ölçüde karşılık bulduğu, neden gerçekleşmediği gibi soruların yanıtlarını Biga Sancağı örneğinden hareketle aradılar.

1.2. Bankkart Salonu

"Osmanlı'da Taşra İdaresi" ve "Geç Dönem Osmanlı'da Taşra İdaresi" başlıklı ilk iki oturumda erken dönemlerden 19. yüzyıla Osmanlı'da merkez-taşra ilişkilerini ele alan sunumlar yapıldı. Mehmet Doğan, 17. yüzyılda tımar sistemini islah etmek üzere gerçekleştirilen genel teftişler ve bunlar neticesinde oluşturulan yoklama defterleri hakkında bilgi verdi. Mustafa İlhan'ın çevrimiçi, Aysun Sarıbey Haykıran ve Gülseren Duman Koç'un fizikî olarak katıldıkları diğer oturumda geç dönem Osmanlı taşra idaresine yoğunlaşıldı. İlhan, merkezî yönetim ile taşra elitlerinin iş birliklerinin idarî reformlardaki belirleyiciliğine dikkat çekti. Haykıran, 19. yüzyılda Aydın Vilayeti'ndeki ormancılık faaliyetleri ve bununla ilgili nizamnameleri, Koç ise 19. yüzyılda ilga edilmesine dek Muş Sancağı'ndaki yurtluk-ocaklık sisteminin mahiyeti, tecihî, sınırları ve bu sistem dâhilinde toprak tasarruf edenlerin merkezî yönetim ile ilişkilerini anlattı.

Salondaki "Diplomatik İlişkiler" başlıklı son oturumda Cumhur Bekar, Erdal Çetintaş, Ümit Naci Yorulmaz, Amina Lila ve Mine Çağır'ın bildirimleriyle 17. yüzyıldan 19. yüzyıl sonlarına dek Osmanlı Devleti'nin diplomatik ilişkileri irdelendi. Bekar, 17. yüzyılda Kafkas kökenli paşaların kariyer yollarını prosopografik bir yöntemle ele alarak hizipleşme ve kadrolaşmanın Osmanlı siyasetindeki yerini değerlendirdi. Çetintaş, Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılda çözülmeyi durdurmak için yaptığı ittifak antlaşmalarını ve bunların etkilerini ele aldı. Yorulmaz, Osmanlı Devleti ile Almanya'nın 19. yüzyılın son çeyreğindeki siyasî ve ekonomik ilişkilerini II. Abdülhamid'in (1876-1909) şahsî finansal yatırımları üzerinden değerlendirdi. Lila, Bosna'da 19. yüzyılda kurulan İngiliz konsolosluklarının raporları üzerinden Osmanlı-İngiltere ilişkilerini ele aldı. Çağır ise Münif Paşa'nın (1828-1910) 1872 ve 1897 yıllarında, İran sefirliği esnasındaki diplomatik faaliyetlerini, o dönemde kaleme aldığı risaleler ve raporlar üzerinden izah etti.

1.3. Hasan Polatkan Salonu

“Din ve Siyaset” başlıklı ilk oturumun katılımcılarından Muhammet Habib Saçmalı, Nadir Şah (1736-1747) aracılığıyla İran’ın Osmanlı Devleti’ne yaptığı Caferilik ve rükn tek-liflerinden bahsederek uluslararası rekabette dinin rolüne değindi. Şit Tufan Buzpınar, Suriye bölgesindeki Dürziler hakkında tarihsel bir çerçeve çizdikten sonra 19. yüzyılda, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı akabinde kazandıkları nüfuz ve merkezî yönetimle ilişkileri üzerinde durdu. Son olarak Seved Bolat, İskipli Mehmed Atıf (1875-1926), Babanzâde Ahmed Naim (1872-1934) ve İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946) adlı İslamcı müelliflerin Panislamizm, modernizm, temel haklar, milliyetçilik ve sair kavramların siyasetteki yerleri hakkındaki dü-şüncelerini, eserleri üzerinden aydınlatmaya çalıştı.

Salondaki “Osmanlı Mısır” başlıklı ikinci oturumda ise Mücahide Nihal Engel, Halil İbrahim Erol, Tuğba İsmailoğlu Kacı ve Hilal Görgün sunum yaptılar. Engel, 18. yüzyılın ortalarında Mısır yerel yönetimindeki gelişmeleri; Erol, Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın (1805-1849) valiliği döneminde yapılan reformları; Kacı, seyahatnameler, hatıratlar, gazeteler ve mektuplar ışığında Mehmed Ali Paşa’nın Avrupa’daki imajını; Görgün ise Mehmed Ali Paşa’nın torunu Emir Ömer Tosun Paşa’nın (1872-1944) hayatı ve faaliyetleri bağlamında 20. yüzyılın başlarında Osmanlı-Mısır ilişkilerini değerlendirdi.

Salondaki son oturum “Osmanlı Döneminde Arap Aşiretleri” başlığını taşıyordu. Akademik koordinatörlüğünü M. Talha Çiçek’in yaptığı ve kongre kapsamında düzenlenen özel oturumlardan biri olan panelde Faisal Husain, Caner Yelbaşı ve Erdal Çiftçi bildiri sundular. Husain, konar-göçerlerin Irak’ta kurdukları hayvancılık cemiyetlerinin ekonomik ve siyasî olarak Osmanlı hâkimiyetinin rollerini, Yelbaşı, Çeçen muhacirlerin Mardin’e yer-leştirilmelerinin bölgede uygulanan politikalar üzerlerindeki etkisini; Çiftçi ise Suriye ile Irak’ın en güçlü aşiretlerden biri olan Şammar aşiretini ve aşiret reisi Faris Paşa’yı merkeze alarak yerel yöneticiler ve Arap aşiretleri arasındaki ilişkilerin siyasî sonuçlarını ele aldı.

1.4. Mavi Salon

Koordinatörlüğünü Mücahit Kaçar'ın yaptığı “Osmanlı Belagat Geleneğine Yeniden Bakmak” adlı bir diğer özel oturumda Osmanlı dönemi belagat eserleri ve tercümeleri tartışıldı. Bu minvalde Mücahit Kaçar, 15-20. yüzyıllarda Arapça veya Farsça eserlerin tercümesi, izahların birebir iktibas ve intihal kavramını ele aldı. Ali Benli, istiâre literatürü üzerinde durarak Osmanlı'daki gelişimini ve bu konudaki müstakil Türkçe eserleri tanıttı. Osman Cengiz, Ebü'l Kâsım es-Semerkindî'nin (ö. 1483'ten sonra) istiâreyle ilgili *Risâletü'l-İsti'ârât* adlı eserini, *İsâmüddin İsferyâni'nin* (ö. 1538) bu esere yaptığı şerhi ve Filibeli Halil Fevzi Efendi'nin (1805-1884) söz konusu şerhe yazdığı haşiyeyi anlattı; disiplinlerarası yönlerine vurgu yaptı. Son konuşmacı Ömer Said Güler ise Osmanlı dönemi Türkçe edebî şerh metinlerinde belagat ilmine dair içeriğin durumuna ve genel literatür içerisinde neden yaygınlaşmadığına dair bir değerlendirmede bulundu.

Program iki panelden oluşan “Osmanlı Tercüme Anlayışı” adlı özel oturumla devam etti. Akademik koordinatörlüğünü Sadık Yazar'ın üstlendiği ilk panelde Cemal Demircioğlu, Hüseyin Yılmaz, Mehmet Kuru, ikinci panelde ise İlhami Danış, Büşra Özyayın Çat ve Rıdvan Kaşıkçı sunum yaptılar. Demircioğlu, “tarihsel, betimleyici, açıklayıcı ve yorumlayıcı çeviribilim bakış açısıyla ve öncül araştırmaların ışığında kendine özgü bir Osmanlı çeviri kuramından mı, yoksa Arap-Fars etkileşimiyle doğulu bir çeviri kuramından mı söz edilebilir?” sorusunu tartıştı ve karşılaştırmalı çeviri tarihi çalışmalarının önemi üzerinde durdu. Yılmaz, I. Mehmed (1413-1421) ve II. Murad (1421-1451) dönemlerindeki tercüme faaliyetlerinin nedenlerini metin, müellif, mevzû ve hedef kitleler üzerinden inceledi.

Kuru, Ezop hikâyelerinin Tanzimat öncesi döneme ait Türkçe tercümelerini kültürel çeviri bağlamında ele aldı ve ilk edebî metinlerin tercüme tarihinin yaklaşık iki yıl geriye

çekilmesi gerektiğini belirtti. Danış, Osmanlı döneminde Ahmed et-Tûsî'nin (ö. 12. yy.) *Acâibü'l-mahlûkât ve ğarâ'ibü'l-mevcûdât*, İbnü'l-Esîr'in (ö. 1233) *Tuhfetü'l-acâ'ib ve turfetü'l-ğarâ'ib*, Zekeriyâ Kazvîni'nin (ö. 1283) *Acâ'ibü'l-mahlûkât ve ğarâ'ibü'l-mevcûdât* ile İbnü'l-Verdî'nin (ö. 1457) *Harîdetü'l-acâ'ib ve ferîdetü'l-ğarâ'ib* adlı eserleri üzerine inşa edilen "acâibü'l-mahlûkât" literatürünün yaygınlığı, çevirilerinde izlenen yöntemler, yönetim kadrosunun bu tercümelere etkisi ve kaynak olarak kullanılmalarına dair değerlendirmelerde bulundu. Özeydın Çat, Ayasofya Kilisesi'nin camiye dönüştürülmesinin bir tercüme faaliyeti olduğundan bahsederek yapısal eklemeler ve çıkarmalar bağlamında bunu anlamlandırmaya çalıştı. Kaşıkçı ise II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nde görev yapan askerî uzman Kamphofner Paşa'nın Osman Nizami Paşa (1856-1939) tarafından Türkçeye tercüme edilen *Piyade Talimnamesi* adlı eseri üzerinden 19. yüzyıldaki bireysel çeviri kültürünü değerlendirdi.

1.5. Kırmızı Salon

Salondaki ilk etkinlik, Elif Baga'nın akademik koordinatörlüğündeki "Klasik İlim Geleneğinde Uygulamalı Bilimlerin Teorik Altyapısı" başlıklı özel oturumdur. Oturumda Tuncay Zorlu, Hasan Umut ve Sena Aydın yer aldılar.

Zorlu, tıbbın teorik alt yapısının oluşumunu Süleymaniye Tıp Medresesi ve dönemin tıp anlayışı üzerinden ortaya koydu. Umut, 15. yüzyıl bilim adamlarından Ali Kuşçu'nun (ö. 1474) Farsça teorik astronomi eseri *Risâle der ilm-i hey'e*'sinin muhtevasını ele aldı. Aydın ise Osmanlı klasik dönem optik biliminde İbn Sînâ (ö. 1037) ve İbnü'l-Heysem (ö. 1040?) terkibini teorik ve deneysel optik bağlamında ışık çeşitleri, ışık-renk ilişkisi, gökkuşağı ve hâle problemleri gibi konular üzerinden örnekendirerek irdeledi.

Program, İhsan Fazlıoğlu'nun akademik koordinatörü olduğu "Nazari İlimler Eğitimi ve Müfredatlar" isimli özel oturumla devam etti. İhsan Fazlıoğlu, 16. yüzyılda yaşamış müderris

Sipâhîzâde Muhammed b. Ali el-Burûsevî'nin (ö. 1589) *Hâşiye alâ hâşiye alâ şerh el-tecrîd*, *Hâşiye alâ hâşiye alâ şerh hikmet el-ayn* ve *Enmûzec el-funûn* adlı eserlerini telif ederken kullandığı kaynakları, bu eserleri üzerinden fikir dünyasını, felsefe ve kelam derslerinde hangi noktalar üzerinde durduğunu ortaya koydu. Şükran Fazlıoğlu, 1741 senesinde Osmanlı yönetiminin isteği üzerine, medreselerdeki eğitim müfredatına dair bir müderris tarafından kaleme alınan *Kevâkib-i seb'a* adlı eseri tanıttı. Müstakim Arıcı ise aklî ilimlerde “müfredat dışı okuma ve okutma etkinlikleri” ile ilgili örnekler üzerinden öğretiminin tarihi hususunda literatürdeki eksikliklere dikkat çekti.

Fazlıoğlu'nun akademik koordinatörlüğündeki “17. ve 18. Yüzyıllarda Nazari Düşünce” adlı bir diğer özel oturum ise Necmettin Pehlivan, Mustafa Özbakır ve Mehmet Necmeddin Beşikçi'nin katılımıyla gerçekleşti. Çevrimiçi katılan Pehlivan, Veliyyuddin Cârullâh Efendi'nin (ö. 1738) ilm-i hilâf, nazar, âdâb geleneğine ait eserlerini ve bu eserlere düştüğü notları göz önünde bulundurarak adı geçen gelenekler üzerinde yaptığı çalışmaları değerlendirdi. Özbakır, Molla Fenârî'nin (ö. 1431) yazdığı el-Fevâ'idü'l-Fenârîyye'nin resmî müfredat ve müfredat dışındaki tedrisi üzerine tetkiklerini paylaştı. Son olarak Beşikçi ise zarûret-i zâtiyyenin nesne alanı, mutabakat kavramı ve ru'yetullah konuları ile Gelenbevî İsmail Efendi'nin (ö. 1791) üç farklı eserindeki umûr-ı âmme ile alakalı pasajları inceleyerek 18. yüzyıl nazarî düşüncesine ışık tuttu.

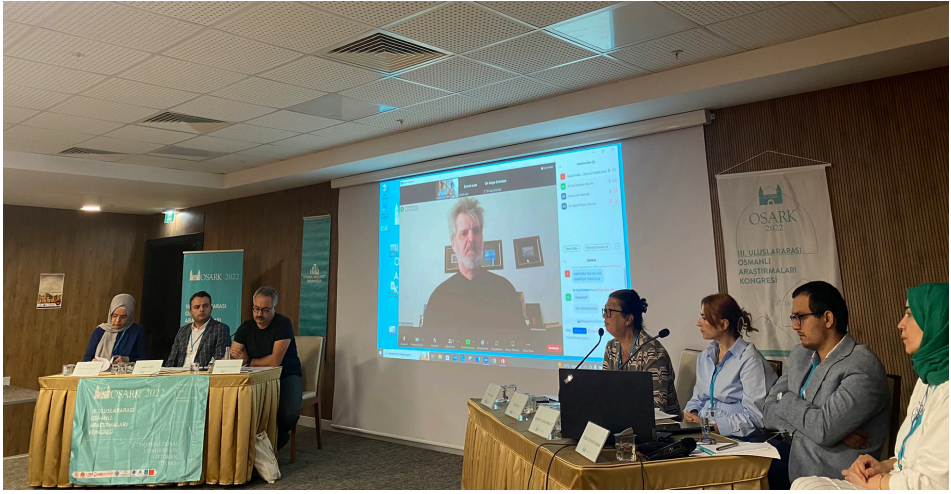
Kongrenin ilk günü, Virginia H. Aksan'ın “Translating Ottoman Lives from Mediterranean to New Eurasia” başlıklı konferansı ile sona erdi. Biyografi ve otobiyografi yazımı ile ilgili değerlendirmelerinden sonra Aksan, geçmişe dekolonizasyon merceğinden bakmak biz yeni bilgiler sunar mı sorusuna cevaplar aradı. Söz konusu yaklaşımını Ahmed Resmî Efendi (1700-1783), Hüsrev Paşa (1756-1855) ve Kırım Savaşı başkomutanı Ömer Lütfi Paşa (1806-1871) gibi 1750-1850 seneleri arasında çeşitli görevlere bulunan devlet adamları üzerinden çerçevlendirdi.

2. 8 Eylül 2022 Perşembe

2.1. Ziraat Bankası Salonu

“Savaş ve Teknoloji” başlıklı ilk oturumda, Hilmi Kaçar, Dorukhan Selçuk, Barbaros Köksal ve Ümmügülüm Filiz Bayram bildirimlerini sundular. Kaçar, 15. yüzyılda Batılı muadillerinden daha gelişmiş olan Osmanlı top teknolojisinin, Burgonya Dükü III. Filip (1419-1467) tarafından kendi ordusuna entegre edilmesi çabalarını ve bu vesileyle yaşanan kültürel hareketliliği ele aldı. Selçuk, 16. yüzyıl İstanbul kadı sicillerindeki verileri kullanarak askerî teçhizatın fiyatlarını ve zaman içerisindeki değişimini askerî devrim açısından değerlendirdi. Köksal, II. Viyana Kuşatması sonrası Osmanlı ordusundaki legal ve illegal şiddet kültürünü ordunun iç düzeni ve dinamiği ile muharebe sahasına bulunan sivil topluluklara yönelik davranışlar üzerinden izah etti. Bayram ise 18. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları sırasındaki meşveret toplantılarını arşiv belgeleri ve vakanüvislerin eserlerinden yola çıkarak ortaya koydu ve bu toplantıların meclis sistemine geçişteki etkisini tartışmaya açtı.

Salondaki “Kölelik ve Esaret” başlıklı ikinci oturumda Ayhan Pala, Bilal Ali Kotil ve Serkan Demir yer aldılar. Pala, kariyeri, Çavuşbaşı Said Efendi'nin kölesi olarak başlayan Abaza asıllı Hüsrev Paşa'nın, kölelik sistemi dahilinde bizzat yetiştirdiği kişileri ve bu kişilerin Osmanlı modernleşmesi üzerindeki etkilerini değerlendirdi. Kotil, İngilizlerin siyasi ve ahlâkî müdahaleleriyle Osmanlı kamuoyunda 19. yüzyılda tartışma konusu haline gelen köleliğe karşı Osmanlı İmparatorluğu'nda yapılan mücadelenin ahlâkî boyutunu tartıştı. Demir, Akdeniz korsanları tarafından ele geçirilen İngiliz esir Joseph Pitts'in (1663?-1739) İslam dünyası, Cezayir ve sair konularda izlenim ve bilgiler içeren seyahatnamesini mikro tarihçilik yaklaşımıyla ele aldı.

Üçüncü oturum, akademik koordinatörlüğünü Selim Karahasanoğlu'nun yaptığı “Bir Lale Devri Masalı” başlıklı yuvarlak masa toplantısıydı. Tülay Artan, Can Erimtan, Mehmet Yılmaz Akbulut, Erkan Atak, Şaduman Tuncer, Tuğba Kara ve Özlem Özdemir Kumbar'ın katıldığı toplantıda, Lale Devri klişelerinden bağımsız bir tarihyazımının ve dönemi farklı yönleriyle adlandırmanın imkânları sorgulandı. Artan, Sadrazam Şehid Ali Paşa'nın (1682-1716) kitapları arasında bulunan ve mütercimi olduğu ileri sürülen *Risâle-i Şecere-i Semere*'nin ışığında Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin (1670?-1731) meziyetleri, aldığı eğitim ve sair soruları tartışmaya açtı. Çevrimiçi olarak katılan Erimtan, Lale Devri deyiminin ortaya çıkışının 20. yüzyıl bakış açısıyla bağlantısını ve bu husustaki anakronik yaklaşımı ele aldı. Akbulut, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın (1662-1730) Avrupa siyasetini tahlil ederek paşanın Avrupa güçler dengesindeki rolünü tartıştı. Atak, Osmanlı mimarisinde Lale Devri üslubunun sınırlarını tartışmaya açarken; Tuncer Damat İbrahim Paşa'nın sadareti döneminde III. Ahmed'in (1703-1730) yazlık mekân tercihlerindeki farklılaşmalara cevaplar aradı. Kara, bostanların 18. yüzyıl boyunca tarımsal üretime katkısını değerlendirdi. Son olarak Kumbar, devrin simgesi haline gelen lalenin 16-19. yüzyıllardaki serüvenini çeşitli açılardan karşılaştırmalı olarak anlattı.

Salondaki “Osmanlı'da Şehir: Yönetim ve Kimlik” başlıklı dördüncü oturumda Suraiya Faroqhi, İbrahim Ünal ve Fatih Gürcan bildirimlerini sundular. Faroqhi, 18. yüzyılda bir başkent olarak İstanbul'da yaşanan altyapı, ulaşım ve güvenlik problemlerini Avrupa'nın

diğer büyük şehirleriyle karşılaştırarak değerlendirdi. Ünalın, Osmanlı dönemi seyyahlarından Bedruddin el-Gazzî'nin *el-Mettâli'ü'l-bedriyye fi'l-menâzili'r-Rûmiyye*, Muhibbuddin el-Hamevî'nin *Hâdi'l-Ez'ânî'n-Necdiyye ilâ'd-Diyârî'l-Mısriyye*, Ali b. Muhammed Temekrûtî (Ali et-Temgrûtî)'nin *en-Nefhatü'l-miskiyye fi's-sefâreti't-Türkiyye*, Muhammed Kibrî'tin *Rihletü's-Şitâ ve's-Sayf*, Kutbüddin Nehrevâlî'nin *el-Fevâidü's-seniyye fi'r-rihleti'l-Medeniyye ve'r-Rûmiyye*, Muhammed Hâfızuddin el-Kudsî'nin *İşfârü'l-Esfâr ve Ebkarü'l-Efkâr* ve İbrâhîm b. Abdîrahmân el-Hıyârî'nin *Tuhfetü'l-Udebâ ve Silvetü'l-Ğurabâ* adlı seyahatnamelerindeki malumatlardan hareketle Osmanlı İstanbul'una dair zengin bir portre sundu. Gürcan ise kapı imgesinin Türk-İslam ve Avrupa devletlerindeki yerine değindikten sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nda halk ile devlet adamlarının söz konusu imgeye bakışlarını ve bu imgenin uluslararası ilişkilerdeki karşılığını ele aldı.

Salonun "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Kurumlar" başlıklı son oturumunda Nozhat Ahmedi, Fatih Bozkurt, Melike Aygün ve Sinem Serin yer aldılar. Ahmedi, *Atabat-ı Aliyat* şeklinde adlandırılan Kufe, Ncef, Kerbela, Samara, Kazimiye ve Basra şehirlerindeki vakıfların Safeviler ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki diplomatik ilişkilere etkisini tartıştı. Bozkurt ve Aygün'ün birlikte sundukları bildiriye, tereke defterlerinin kişilerin serveti hakkında ne düzeyde bilgi verdiği üzerinde duruldu. Serin ise Hereke Kumaş Fabrikası kompleksi dâhilinde kurulan sağlık merkezini ele aldı ve devletin, kamu personelinin sosyal güvenlik haklarına karşı gösterdiği sorumluluğun bir ifadesi olan hastanenin kadrosunu ve fabrika çalışanlarına yapılan tıbbî masrafları değerlendirdi.

2.2 Bankkart Salonu

Salonda Osmanlı yemek ve maddî kültürleri ile tarih yazıcılığına dair oturumlar yer aldı. Akademik koordinatörlüğünü Arif Bilgin'in yaptığı "Osmanlı Yemek Kültürü" paneli üç oturum hâlinde gerçekleşti. Oturumlarda sırasıyla Özge Samancı, Hüseyin Çınar, Mehmet Demirtaş, Amin Shahinpoor, Arif Bilgin, Priscilla Mary Işın, Salih Başkütlu, Nermin Genç, Sırrı Hakan Kırımlı, Uğur Can Yıldızdal ve Hanadi Amin sunum yaptılar. İlk konuşmacı

Samancı, İstanbul Fransız Ticaret Odası yayını Revue Commercial du Levant, saray mutfak defterleri ve devrin Osmanlı yemek kitaplarındaki verilerden hareketle 1894-1918 tarihleri arasında İstanbul'da bulunan temel ve lüks gıda maddeleri ile içecekler hakkındaki çalışmasını paylaştı. Ardından Çınar, İstanbul'daki Fatih, Bayezid, Haseki Sultan, Şehzade, Süleymaniye, Atik Valide Sultan, Sultan Ahmed, Yeni Valide, Nuruosmaniye, Laleli ve Mihrişah Sultan külliyelerinin imaretlerinde hazırlanan yemekler hakkında bilgi verdi. Demirtaş, 1525 senesine ait bir narh defteri ışığında İstanbul'da gıda fiyatları ve esnaf gruplarına dair bulgularını sundu. Shahinpoor ise 1501-1735 seneleri arasında Osmanlılar ile Safeviler arasındaki kültürel etkileşimi içecekler üzerinden değerlendirdi.

“Osmanlı Yemek Kültürü” panelinin ikinci oturumu, Bilgin'in Sünbülî Şeyhi Seyyid Hasan'ın (ö. 1688) günlük türündeki eseri *Sohbetnâme* üzerinden 17. yüzyılda İstanbul'daki yemek çeşitleri ve yeme-içme kültürü hakkındaki sunumu ile başladı. Ardından Işın, geçmişte kullanılıp günümüzde de varlığını koruyan mutfak eşyaları arasında bağlantı kurarak elde ettiği sonuçları paylaştı. Başkutlu, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra temel tüketim maddesi olan unun tedariki, miktarı, değirmenlerdeki teknolojik değişimler ve un tedarikini etkileyen faktörleri ele aldı. Son olarak Genç, 18. yüzyılda Topkapı Sarayı'nın *Enderûn-ı Hümayûn* kısmındaki koğuşlara verilen yiyeceklerin buralardaki görevliler arasında statü farklılığını yansıtip yansıtmadığını karşılaştırmalı olarak tartıştı. Yemek kültürü oturumlarının sonuncusunda Kırımli, Kırım Hanlığı'nın ortadan kalmasının ardından, 19. yüzyılda Kırım Tatarlarının yaşadığı değişimler ve bunun Kırım yemek kültürüne etkileri üzerinde dururken Yıldızdal, Osmanlı toplumunda nargile (tömbeki) kullanımı ve kültürü hakkında bir sunum yaptı. Son olarak Amin, imparatorluğun coğrafi genişlemesiyle birlikte Osmanlı mutfağının insanları, çevreyi ve yemek üretimini nasıl etkilediği sorularına cevap aradı.

Salondaki “Osmanlı Maddî Kültürü” başlıklı oturumda Volkan Çeribaş ve Nur Efeoğlu sunum yaptılar. Çeribaş arşiv kaynakları, kronikler ve dönemin edebî eserleri ışığında I. Ahmed'in (1603-1617) av gezilerini değerlendirip bunların bir propaganda aracı olup olmadığını tartıştı. Efeoğlu ise Osmanlı İmparatorluğu'na ait pek çok eserin yer aldığı British Museum, Victoria and Albert Museum ve National Museum of Scotland'daki kalıcı Osmanlı sergilerini analiz ederek, Osmanlı maddî kültürünün Britanya müzelerinde nasıl temsil edildiğini anlattı. Efeoğlu, çalışmasını galerilerin küratörleriyle gerçekleştirilen görüşmeler ve müze ziyaretçileriyle yapılan anketlerle de destekledi.

“Tarih ve Tarih Yazıcılığı” başlıklı son oturumda Hassan Hazrati, Melis Hafez, Abdullah Sami Sümer, Mert Can Erdoğan ve Arzu Güldöşüren yer aldılar. Hazrati, İran'daki üniversitelerde Osmanlı tarihi hakkındaki eğitim ve araştırmaların seyrini, sebepleri ve gerekçeleriyle açıklayıp iki ülke arasında iş birliği ile bilim merkezlerinin kurulmasının önemine işaret etti. Hafez, son dönem Osmanlı ahlâk yazınının vatandaşlık algısı üzerindeki rolünü ve Osmanlı bakiyesi toplumlarda ahlâkî argümanların politikleşmesi fenomenini değerlendirdi. Sümer, Osmanlı yazınında mekân üzerine kaleme alınan seyahatname ve acaib metinlerinin birbirleriyle ilişkileri ile *acaib* metinlerine yüklenen yanlış misyon üzerinde durdu. Erdoğan, 17. ve 18. yüzyılda telif edilen kroniklerin devalüasyon, enflasyon ve malî problemler hakkındaki görüşlerini değerlendirdi ve bunların iktisadî düşüncenin temelini oluşturup oluşturmadıklarını sorguladı. Güldöşüren ise ulema ailesi Arabzâdelerin tarihi üzerinden sözlü ve yazılı tarih kaynaklarının çeliştikleri noktaları ele aldı ve bunların güvenilirliği ve kullanımına dair problemleri gündeme getirdi.

2.3. Hasan Polatkan Salonu

Gün boyunca salonda gerçekleşen beş oturumdan ilki “19. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Ferdi Mülkiyetin Oluşumu: Filistin Coğrafyası Örneği” başlıklı paneldi. Katılımcılar Zekeriya Kurşun, Ayşe Ataman, Ali İhsan Aydın ve Elif Fatma Erbil TÜBİTAK tarafından desteklenen projeleri kapsamında sunumlar yaptılar. Kurşun, Filistin coğrafyası örneğinde özel mülkiyetin gelişimi, devletin ve maliklerin konuya bakış açıları, tapu uygulamaları ve bu çerçevede meydana gelen sosyal ve hukukî problemleri izah etti. Ataman, 1847 Tapu Nizamnamesi ile 1858, 1860, 1871 senelerinde yapılan düzenlemelerin ardından verilen tapu belgelerinin değişim ve dönüşümünü ferdi mülkiyet bağlamında ele aldı. Aydın, Filistin genelinde tutulmuş ve günümüzde Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi’ndeki defterlerde bulunan tapu kayıtlarının sancak ve kaza merkezlerine göre analizini yaparak ihtiva ettiği bilgi ve kavramlara açıklık getirdi. Erbil, 1900-1917 yıllarında Birüssebi ve çevresindeki aşiretlerin modern bir şehir kurularak iskân ettirilmelerini inceleyerek günümüzde hâlâ problemlili durumda olan Negev kabilelerinin (Gazze Urbani) toprak sorununun Osmanlı döneminde nasıl değerlendirildiğini ortaya koydu. “Dağılmanın Eşiğinde Osmanlı İmparatorluğu: Arap Toprakları ve Afrika’dan Bir Bakış” başlıklı ikinci oturumda Mohammed H. Alzard, Hind Fakhri Saeed, Abdelhay El Khili ve Hatice Uğur yer aldı. Alzard, I. Dünya Savaşı’nda Filistin coğrafyasında yaşanan muharebeleri Osmanlı İmparatorluğu ve Arap aşiretlerinin rolleri üzerinden tartıştı. Saeed, Osmanlı Kızılay Cemiyeti’nin I. Dünya Savaşı esnasında Irak cephesinde icra ettiği insanî ve lojistik faaliyetleri inceledi. El Khili, Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa ülkelerinin işgaline karşı koymak için Fas aşiretlerine verdiği destekleri ve bunların Fas’ın işgalini geciktirmedeki etkisini değerlendirdi. Çevrimiçi katılan Uğur ise 1884-85 Berlin Konferansı’nın ardından Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupalıların Doğu Afrika’daki sömürge faaliyetlerini nasıl değerlendirdiğini ve yeni oluşan düzende Osmanlıların kendilerini nasıl algıladıklarını ortaya koydu.

Program Cihan Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu, Sevgi Kayak, Sezen Kama Işık ve Sercan Gürler’in katıldıkları “Osmanlı Devleti’ndeki “Edebü’l-Kadı” Kavramından, Modern Zamanlar Yargı Etiğine Ulaşan Süreç ve Karşılaştırılmalı Olarak Değerlendirilmesi” isimli panelde devam etti. Osmanağaoğlu-Karahasanoğlu, *Edebü’l-Kadı* kavramını ve yargı etiğini Osmanlı hukuku bağlamında ele aldı. Kayak, yargıçların sahip olması gereken vasıfları Roma hukuku çerçevesinde inceledi. Işık, yargı etiği ilkelerinin günümüze kadar hangi aşamalardan geçtiğini Osmanlı İmparatorluğu’ndaki anayasal belgeler ve metinlerdeki karşılıkları bağlamında temellendirerek değerlendirdi. Son katılımcı Gürler, kıta Avrupası ve Anglo-Amerikan hukuk geleneklerinin tarihsel süreç içerisindeki seyirlerini göz önünde bulundurarak yargı etiğinin ortaya çıkış süreci izah etti.

İbrahim Şirin, Erden Atilla Aytekin ve Burhan Çağlar’ın yer aldığı “19. Yüzyıl Sonu 20. Yüzyıl Başında Osmanlı İmparatorluğu: İmge, Basın ve İktisat” başlıklı dördüncü oturumda Şirin, Osmanlı-Türk oksidentalizmini, Topkapı Sarayı Müzesi’ndeki 19. ve 20. yüzyılda kaleme alınmış *Kitab-ı Coğrafiye* ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ndeki *Resimli Paris ve Londra Sefaretnamesi* ile *Londra Sefaretnamesi* yazmaları içerisinde yer alan resim, fotoğraf ve kartpostallar üzerinden metinler arası ilişkiler yöntemiyle tartıştı. Aytekin, 19. yüzyılda Osmanlı entelektüellerinin dinî ilkeler, liberal fikirler ve değişen iktisadî ilişki ve yapılar arasındaki potansiyel çelişkiler hakkındaki düşünceleri ile köylülerin özellikle faiz

ve angaryaya karşı çıkararak kendi ahlâk ekonomilerini gündeme taşıma sürecini analiz etti. Çağlar, *The Levant Herald* gazetesi editörlerinden Edgar Whitaker'ın (1841-1903) Babîlî'nin gazeteye uyguladığı baskı ve cezalara karşı duruşunu, basın hayatına katkısını, siyasî, sosyal ve kültürel ilişki ağını izah etti.

Salondaki son etkinlik, Selim Karahasanoğlu'nun akademik koordinatörü olduğu "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları" adlı özel oturumdur. Katılımcılardan Evgenia Kermeli, literatürde az bilinen bir Rumca ben-anlatısı olan Panayi Skouzes'in yazdığı *Chronikotis Sklavomenis Athinas* [Esaret altında Atina] başlıklı eser hakkında bir sunum yaptı.

Çocukluğu, 18. yüzyıl sonu Atina'sında Hacı Ali Ağa'nın voyvodalığı döneminde geçen Skouzes'in anlatısından örnekler veren Kermeli, Osmanlı idaresindeki Rumların tarihini anlamak için yalnızca Osmanlıca belge ve anlatılara dayanmanın nasıl eksik sonuçlara varacağına ilginç örnekler üzerinden gösterdi. Semra Çörekçi ise 18. yüzyılda Hattat Abdülkadir bin Hasan el-Hisârî (ö. 1787/88) tarafından kaleme alınan ve 27 Ramazan 1157'deki (3 Kasım 1744) doğumundan başlayarak Şaban 1193'te (Ağustos/Eylül 1779) Darüssaadde Ağası katibinin üçüncü yazıcı halifesi olarak atanmasına dek geçen dönemde yaşadığı olayları tafsiyatlı bir şekilde anlattığı eserine dayanarak ben-anlatılarının ilim dünyasına neler katabileceğini paylaştı. Çörekçi, söz konusu eserin bir hattatın kariyer yolculuğunu tüm yönleriyle göz önüne sermekle kalmayıp yazarın duygu dünyasına girmemize de olanak sağladığını belirtti. Oturumun sonunda, eserlerde anlatılan olayların doğrulanabilir olup olmadığı üzerine gelen sorular üzerine ben-anlatılarının sahilliği ve bu türden metinlerin tarih çalışmalarına katkısına dair tartışma imkânı ortaya çıktı.

2.5. Mavi Salon

Salonda gün boyunca Osmanlı'da kitap kültürüne dair oturumlar gerçekleşti. Program, Berat Açıl'ın akademik koordinatörlüğünde, üç oturum halinde gerçekleşen "Osmanlı Dönemi Kitap Kültürü" başlıklı özel paneller başladı. Panelin ilk oturumunda Ali Aslan, Menderes

Velioğlu, Nesibe Yazgan Uslu ve Sümeyra Dursun sunum yaptılar. Aslan, 18. yüzyıl başlarında vefat eden Reisülküttab Ebubekir b. Rüstem b. Ahmed b. Mahmud eş-Şirvanî (ö. 1723) tarafından toplanan 99 farklı koleksiyondaki 1.049 yazma nüsha üzerinde bulunan yaklaşık 4.000 örnekten hareketle temellük kaydı nedir, hangi unsurlardan oluşur ve maliklerin nüshalara sahip olma yolları nasıldır gibi sorulara cevaplar aradı. Velioğlu, 16. yüzyılda Osmanlı saray müneccimlerinden Riyâzî Ali Çelebi'nin sahip olduğu ve kenarlarına notlar yazdığı kitapların tespit edilme sürecini ele aldı. Yazgan Uslu, yazma eserlerdeki istinsah kayıtlarının estetik formları ve bu formların değişikliklerinin kitap kültürü ve yazma geleneği açısından önemini ortaya koymaya çalıştı. Dursun, Osmanlı döneminde yazma eserlerde kullanılan yazı stiline istinsah edilen eserlerin içeriği ile ilişkisi, yazının ilim dalları ve hitap ettiği okuyucu kesimle bağlantısı üzerinde durdu.

Panelin ikinci oturumunda Ensar Karagöz, 18. yüzyıl müelliflerinden *Müstakimzâde Süleyman* Sadeddin Efendi'nin (ö. 1788) biyografik eserlerini telif ederken yararlandığı yazmaların tercih nedenlerini ve bunları tespit ederken nasıl bir yol izlediğini ele aldı. İsa Uğurlu, 18. yüzyılın kitap koleksiyonerlerinden Mehmed İsmet Efendi'nin (ö. 1747) Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddîn Efendi Koleksiyonu'nda bulunan yazmalarındaki temellük kayıtları ile terekisindeki verileri karşılaştırarak kütüphanesinin akıbetini değerlendirdi.

Kitap kültürü paneli Esra Muhacir, Kübra Taşdemir ve Yunus Aktı yer aldıkları üçüncü oturumla sona erdi. Muhacir, 17. yüzyıla ait Üsküdar Şeriye Sicilleri'ndeki terekelerde tespit edilen kitaplar üzerinden Üsküdar halkının kitap kültürü haritasını çıkarmaya çalıştı. Taşdemir, Kâtip Çelebi'nin (ö. 1657) *Cibannümâ* ve *Atlas Minor* tercümesi olan *Levâmiun-nûr fî zulümât-i Atlas Minûr* adlı kitaplarını, Avrupa'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda basılan Japonya haritaları ile karşılaştırarak inceledi. Aktı ise Sahaflar Şeyhizâdeler ulema

ailesinin mirasını 19. yüzyılda devam ettiren Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi (ö. 1848) ve yeğeni Sahaflar Şeyhi Hafidi Ahmed Nazif Efendi'nin (ö. 1858) kariyer basamaklarını ve bunların kitap koleksiyonunun detaylarını anlattı.

Salondaki son oturum “Fâzıl Ahmed Paşa Kitap Koleksiyonu: Yeni Bulgular ve Yaklaşımlar” başlığını taşıyordu. Oturumda Berat Açıl, Sami Arslan, M. Fatih Çalışır, Tufan Kara ve Sadık Yazar, Fâzıl Ahmed Paşa'nın (ö. 1676) vefatının ardından vakfedilen ve 1600'ü aşkın kitabı barındıran Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki koleksiyonu çeşitli yönleriyle ele aldılar. Açıl dinleyicilere, koleksiyonun gelişimini ve nihaî katalogu belirlemek için fihrist defterleri üzerinden yapılan araştırma hakkında bilgi verdi. Arslan, koleksiyonda farklı alanlarla ilgili yirmi yazma nüshadaki derkenar notlarını inceleyerek bunların müellifleri, stilizasyonları, referans verdiği eserleri, bu eserlerin metinlerle ilişkileri ve muhtevalarının tasnifleri gibi hususlara değindi. Çalışır, hâmi-mahmî ilişki ağlarının koleksiyona katkısı üzerinde durdu. Çevrimiçi katılan Kara, koleksiyonu korumak için alınan tedbirlere ve bunların ne kadar etkili olduğuna dair değerlendirmelerde bulundu. Yazar ise koleksiyondaki mecmuaların türlerini, hangi toplum kesimine hitap ettiklerini, içeriklerini, tezyinlerini ele alırken Fâzıl Ahmed Paşa'nın kitap toplama/toplatma ölçütlerine dair sorulara cevap aradı.

2.6. Kırmızı Salon

Salonda gün Temel Öztürk, Cem Görür ve Ghina Mrad'ın katıldığı “Terekeler” başlıklı oturumla başladı. Öztürk, 17. yüzyılda yaşamış İslam Paşaoğlu Mehmet Paşa'nın Trabzon Şeriye Sicili'nde kayıtlı kitaplarının isim listeleri ve bunların literatürdeki yeri hakkında bilgi verdi. Görür, Sultan III. Mustafa'nın (1757-1774) cülûsundan sonra Has Oda'da kahvecibâşılık görevine getirilen Nakşi Mustafa Ağa'nın (ö. 1764) hayatı ve muhalledatı üzerinde durdu. Mrad ise terekelerden hareketle 18. yüzyılda Trablusşam'ın sosyal ve ekonomik durumu hakkında değerlendirmelerde bulundu.

Program akademik koordinatörlüğünü Zehra Bilgin'in yaptığı “Osmanlı Modernleşmesinde Toplumsal ve Kültürel Bir Faaliyet Olarak Bilim” adlı özel oturumla devam etti. Oturumda İhsan Fazlıoğlu, Nazif Muhtaroğlu ve Orhan Güneş yer aldılar. Fazlıoğlu, eski ve yeninin karşılaşması sonucunda ortaya çıkan tutumları 16. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ikinci yarısına dek kaleme alınan örnek metinler üzerinden irdeledi. Muhtaroğlu, Osmanlıların 19. yüzyılda modern bilimlere yaklaşımını dönemin çeşitli yazarları üzerinden, teorik olarak ele aldı ve yaygınlık kazanan ön kabulleri sorguladı. Güneş ise modern astronomiyi Kuyucaklızâde Mehmed Âtîf'in (ö. 1847) *Teshîlü'l-idrâk Terceme-i Teşrihu'l-eflâk* adlı eserini, İshak Efendi'nin (ö. 1836) *Mecmûa-i Ulûm-i Riyâziyye* adlı eserinin astronomiyle ilgili 4. cildini ve Hayâtizâde Seyyid Şeref Halil'in (ö. 1851) *Efkârü'l-ceberût fi tercemeti Esrâri'l-melekût* adlı eserini, bunların kaynakları, aralarındaki etkileşimler ve sonraki astronomi kitaplarına etkileri bağlamında anlattı.

Salondaki son üç oturum, koordinatörlüğünü Mustafa Yavuz'un yürüttüğü “Canlı Bilimleri Tarihi ve Felsefesi” başlıklı panel kapsamında gerçekleşti. İlk oturumda Gökay Karaduman, Mustafa Yavuz, Recep Kankal, Sibel Murad; ikinci oturumda Abdüssamet Yılmaz, Hasan Karataş ve Esra Aksoy; son oturumda ise Elif Gültekin, Gaye Danişan, Azize F. Çakır, Solmaz Ceren Özdemir, Nilgün Durusüt, Barışcan Ersöz, Özge Togral, Özkan Keskin, Bilge Canbay ve Sümeyye Baybara ile Hasan Karataş sunum yaptılar. Karaduman,

Osmanlı döneminde Şikâr-ı Hümâyûn'da bulunan yırtıcı kuşlar ve başta atmaca olmak üzere, günümüzde hâlâ avlanan kuşların tarihsel devamlılığı üzerinde durdu. Yavuz, 16. yüzyılda Avusturya Arşidükü II. Ferdinand ve Kutsal Roma İmparatoru II. Maximilian'ın saray tabibi de olan Avrupalı botanikçi Pietro Andrea Mattioli (ö. 1578) tarafından Pedanius Dioscorides'in (ö. 90) *Materia Medica* adlı eserine yazdığı tefsirin Türkçe tercümesi olan Kitâbü'n-nebât'ın önemi ve bu tercümeyle müdahil olan Osman b. Abdurrahman ve hamisi Köprülü Ahmed Paşa hakkında bilgi verdi. Kankal, Osmanlı İmparatorluğu'nda hayvanların satışı ve itlâfının yasaklanmasının ardındaki nedenin ekolojik dengeye uyum sağlama çabasından ileri geldiğini, sürüngen ve kanatlı hayvanlar üzerinden örneklerle izah etti. Murad, *Nizâmü'l-edviye* ile *Tercüme-i Mâ-Lâ Yesa'u't-Tabîbe Cehluhu*'daki deva adlandırmalarının "galat"larını ele alarak bunların nedenleri üzerinde durdu.

İkinci oturumda Yılmaz ve Karataş, Joseph Solomon Del Medigo (ö.1655) ve Tobias Cohen'in (ö.1729) biyografilerini, onların özellikle Padua'da aldıkları eğitimleri, Osmanlı İmparatorluğu'na gelme nedenlerini ve Osmanlı tıbbındaki dönüşüme sağladıkları katkıyı anlattılar. Aksoy ise Hekimbaşı Hayâtîzâde Mustafa Feyzî Efendi'nin (ö.1692), Hamse-i Hayâtîzâde olarak da bilinen *er-Resâilü'l-müşfiyye li'l-emrâzi'l-müşkile* adlı eseri ışığında İlet-i Merâkiyye (Hipokondri) ile Sevdâ-yı Merâkiyye (Hipokondrik Melankoli)'nin karşılaştırılmasını yaparak müellifin bu alandaki özgün katkılarını değerlendirdi.

Son oturum Elif Gültekin'in, 20. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun vereme karşı ilaç geliştirme çabaları hakkındaki sunumuyla başladı. Ardından Danışan, Çakır, Özdemir, Durusüt ve Ersöz'ün ortak sunumunda 1550-1710 seneleri arasındaki takvimlerin doğa ve sağlık tarihi açısından kaynak değeri tartışıldı. Togrul, 19. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına dek özellikle filoksera ve mildiyö isimli tarımsal hastalıkların neden olduğu salgınlar, alınan önlemler ve toprağın ıslahı için izlenen tarım politikalarından bahsetti. Keskin ve Canbay ortak bildirimlerinde Anadolu'da (bilhassa Aydın ve Diyarbakır) 1850-1915 senelerinde yaşanan çekirge istilalarının malî sonuçlarını aydınlatmaya çalıştı. Son olarak Baybara ve Karataş ise ortak bildirimlerinde bilim tarihçisi Prof. Dr. Fuat Sezgin'in tıpkıbasım literatür çalışması üzerinden zehirli bitkilerin kullanımını ortaya koydular.

3. 9 Eylül 2022 Cuma

3.1. Ziraat Bankası Salonu

Program "Ölüm ve Yaşam Arasında: 1845 Orta Anadolu Kıtlığında Çevre, İnsanlar ve Hayvanlar" başlıklı özel oturumla başladı. Akademik koordinatörlüğünü Yahya Araz'ın yürüttüğü panelde Özge Ertem, Cahit Telci-Recep Ölmez, İrfan Kokdaş ve İncilay Terlemiş yer aldılar. Ertem Orta Anadolu, Van, Diyarbakır ve çevresinde 1840, 1870 ve 1880'lerde yaşanan kıtlıkları toplum merceğinden bakarak değerlendirdi. Telci ve Ölmez'in ortak sunumlarında 1845'te Orta Anadolu'da yaşanan kıtlık esnasında zahire ihtiyacının karşılanmasındaki yetersizlikler, İstanbul'un konuya yaklaşımı ve yerel çözüm önerileri ele alındı. Kokdaş, 1845'teki kıtlık nedeniyle devlet tarafından verilen kredilerin ilgililerin ihtiyaçlarını ne ölçüde karşıladığı, borç alanların kimlikleri ve coğrafi dağılımları, kredi koşulları, kredilerin devlet ve halk arasında bir pazarlık mekanizmasına dönüşmesi ve kıtlıkla beliren iktisadi politikalar hakkında bilgi verdi. Araz ve Terlemiş ise kıtlık yaşanan bölgelerdeki göçün

bölgeler arası farklılığını ve devletin bunlara yönelik tutumunu ele aldılar.

Salonda gerçekleşen diğer tüm oturumlar “Dijital Osmanlı Çalışmaları” başlıklı panel kapsamında gerçekleşti. Panelin akademik koordinatörlüğünü Yunus Uğur yaptı. İlk konuşmacı Esmâ Fatıma Bilgin Taşdemir, Kadıasker Ruznamçe Defterleri’ndeki verilerin “açık bağılı data” kaynakları ile ilişkilendirilmesiyle kadılık sisteminin haritalandırılması, görev değişikliğine bağlı hareketliliğin tespiti ve kadı maaşlarının değişimi üzerinden dönemin iktisadî durumuna dair çıkarımlarını dinleyicilerle paylaştı. Ardından, Çevrimiçi katılan Abdurrahman Atçıl, biyografik

verilerin kaynakla ilişkili olarak verildiği ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından desteklenen Ulema Veri Tabanı (UVT) projesinin kullanımını izah etti. Betül İpşirli Argıt, 17. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı saray teşkilâtı içerisinde çeşitli vazifelerde bulunan kişilerin borç ilişkilerini sosyal ağ analizi (SNA) yöntemiyle ele alıp Gephi programına aktarılması sonucunda ortaya çıkan alacaklı-borçlu ağının görsel analizini yorumladı. Ahmet Erdem Tozoğlu, Elif Kaymaz ve Öykü Su Sezen ise ortak bildirileriyle, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İstanbul’da 1909’dan itibaren kamusal alanlarda kutlanılan millî bayram geleneğinin mekânsal özelliklerini ve dijital teknolojilerin bu tür çalışmalarda araştırmacılara nasıl olanaklar sağlayabileceğini ortaya koydular.

Panelin ikinci oturumu Fatma Aladağ’ın 16. yüzyıl Osmanlı idarî yapısını haritalandırıp bölgesel farklılıkları ve sınır değişimindeki nedenlerini tartıştığı sunumuyla başladı. Aladağ, Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) programı ArcGIS’in bu tür çalışmalarda kullanımına dair bilgiler paylaştı. Büşranur Bekman, 19. yüzyılda İstanbul’da bulunan mahallelerin konumlarını CBS’yle tespit edip ArcGIS programıyla haritalandırdığı çalışması özelinde, literatürde ilk kez değinilen “İstanbul’da kol” (Suriçi’nde Balat, Cibali, Topkapı, Kumkapı, Yedikule, Evvelkiçarşı; sur dışında ise Eyüp, Kasımpaşa, Tophane, Galata, Beşiktaş ve Üsküdar) olarak ortaya koyduğu idarî yapıyı konu etti.

Ardından Serpil Özcan, 19. yüzyılda İstanbul’da bulunan tekkeleri harita üzerinde konumlandırarak yaptığı çalışmada tekkelerin şehrin yapısını nasıl etkilediğini ele aldı.

Son konuşmacı Özge Eda Kaya ise 1874 tarihli Esas-ı Emlak Defteri'ni kullanarak Molla Aşki Mahallesi'ne odaklandı. Kaya, ArcGIS programı aracılığıyla Ekrem Hakkı Ayverdi, Pervititch ve Alman Mavileri gibi tarihi haritalarlarda sokak-cadde ve yapıların sürekliliğinin izlerini sürerken, defterdeki verilerle mahallenin sosyal yapısını ortaya koydu. Böylece Kaya 1875-1950 yılları arasında dijital beşeri bilimler yöntemleriyle Molla Aşki Mahallesi'nin gelişim ve dönüşümünü analiz etti.

Son oturumda Mehmet Kuru, Abdullah Çiğdem ve Yunus Uğur sunum yaptılar. Kuru, Berrin Yanıkoğlu, Esmâ Fatıma Bilgin Taşdemir, Fatma Öncel ve Aysu Akcan birlikte yürüttükleri nesih yazı tipi kullanılarak telif edilen Osmanlı Türkçesi eserlerin yüksek doğruluk oranıyla transkripsiyonunu yapacak projeleri hakkında bilgi verdi. Abdullah Çiğdem ve Ömer İskender Tuluk, peyzaj mimarlığı tarihine katkıda bulunan bildirilerinde 17. ve 18. yüzyıllarda Trabzon'daki zeytinliklerin konumlarını ArcGIS programı üzerinden mahallelerle ilişkilendirip haritalandırarak yaptıkları mekânsal analizlerini paylaştılar. Son konuşmacı Yunus Uğur ise çevrimiçi katılarak Lübnan'daki Osmanlı dönemi kültürel mirası örneğinden hareketle Arches Projesi Açık Kaynak Veri Yönetim Platformu (ARCHES) adlı uluslararası açık bir veri tabanının kullanımı hakkında bilgi verdi.

3.2. Bankkart Salonu

Salonda gün boyunca koordinatörlüğünü Kenan Yıldız'ın yaptığı "Terekeler Neyi Derler?" başlıklı panel dört oturum hâlinde gerçekleşti. İlk oturumda Kenan Yıldız, Fatih Bozkurt, Esra Muhacir ve Gökhan Gelegen yer aldı. Yıldız, terekelerin araştırmacılar için ne ifade ettiği, neler içerdiği, hangi açıdan incelenmeleri gerektiği ve diplomatik özellikleri hakkında bilgi verdi. Bozkurt, terekelerin kişilerin servetini ne ölçüde yansıttığını tartışırken Muhacir, tereke kayıtları ışığında 16-18. yüzyıllarda Üsküdar'daki kitap kültürü hakkında değerlendirmelerde bulundu. Gelegen ise Galata Şeriyeh Sicilleri'ndeki örneklerden hareketle mirasçıların mahkemeye yansıyan anlaşmazlık konularını analiz etti.

Panelin ikinci oturumu Mine Arslan'ın sunumuyla başladı. Arslan, tahrir defterlerinde kullanılan hane tabirinin sorgulanması bakımından tereke kayıtlarının kaynak değerini Kanuni Sultan Süleyman devrine ait iki örnek üzerinden değerlendirdi. Ardından Muhammet Bedrettin Toprak, 18. yüzyıla ait tereke kayıtlarının demografi ve iktisat tarihi çalışmalarını açısından taşıdığı potansiyel üzerinde durdu. Yakup Aydın, Galata Şeriyeh Sicilleri'nde bulunan 1573-1673 seneleri arasını kapsayan tereke kayıtlarındaki lokasyon ve servet dağılımı verilerini ilişkilendirerek bölgedeki servet değişimini ortaya koymaya çalıştı. Betül Tezcan ise 1775-1800 seneleri arasında Ankara Şeriyeh Sicilleri'nde yer alan tereke kayıtlarına dayanarak bu yıllarda ailelerin demografik yapısında değişiklik olup olmadığı hakkında değerlendirmeler yaptı. Zubcević, Bosna tereke kayıtlarını tanıtarak, bu kayıtlara istinaden üretilen mevcut literatüre ve gelecekteki muhtemel çalışma alanlarına değindi.

"Terekeler Neyi Derler?" başlıklı üçüncü oturumda Nisa Öktem ve Şule İyigönül Atasâğun bildirilerini sundular. İyigönül Atasâğun, sivil ahalinin terekelerinin kaydedildiği Mülga Beledî Kassam Mahkemesi Defterleri'nden faydalanarak 1656-1676 seneleri arasında İstanbul Suriçi'nde yaşayan kadınların servetlerini ve dinî farklılıkların servet birikimindeki etkisini tartıştı. Öktem ise Galata Şeriyeh Sicilleri'nde bulunan 1701-1779 seneleri arasındaki tereke kayıtları ışığında kitap kültürüne dair nicel bulgularını paylaştı.

Panelin son oturumu Merve Uçar Nurcan, Naz Ecem Çınaryılmaz ve Ömer Faruk Can katılımıyla gerçekleşti. Uçar Nurcan, 1811’de vefat eden Teke Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa’nın vakfının müsadere olunarak Hamidiye Vakfı’na bağlanma sürecini devrin ekonomi-politiği çerçevesinde ele aldı. Çınaryılmaz, 16-18. yüzyıllar arasında baharat taciri Kasımpaşalı el-Hac Mehmed b. Mahmud’un terekesi örneğinde Galata Kurşunlu Han’ın mekân kullanımı ve bunun sosyal boyutunu ele aldı. Can ise 1787-1792 Osmanlı-Rusya ve Avusturya Savaşları’nda hayatını kaybeden Osmanlı askerlerinin terekelerini içeren sıra dışı bir Kısmet-i Askeriye defterini ilim âlemine tanıttı. Müteveffa askerlerin muhalefat kayıtlarından hareketle, vefat mahalleri, veraset durumları, servetleri ve medenî halleri (tek ya da çok eşlilik anlamında) gibi hususlara dair değerlendirmeler yaptı.

3.3. Hasan Polatkan Salonu

Salonda gün boyunca uzun Osmanlı döneminde eğitim mefhumu ve ilgili kurumlar hakkında panel ve oturumlar gerçekleşti. “Osmanlı’da Eğitim” başlıklı ilk oturumda Alaa Qaq ve Abdessamad Hamza sunum yaptılar. Çevrimiçi katılan Qaq, 1856-1918 seneleri arasında Kudüs ve çevresindeki okullarda eğitimin niteliği, yerli ve Avrupalı okulların farkları ve eğitim alanındaki reformların nedenlerini ele aldı. Hamza ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde Cezayir’deki eğitim kurumları, bu kurumların işleyişi ve faaliyetleri hakkında bilgi verdi.

Program, akademik koordinatörlüğünü Adem Ölmez’in yaptığı iki oturumda gerçekleşen “Maarif Çalışmaları” paneli ile devam etti. Panelin ilk oturumunda Mehmet Öznur Alkan, Erhan Bektaş ve Esmâ Vildan Türkân; ikinci oturumda ise Adem Ölmez, Hasan Şahintürk, Hakan Kaya ve Yusuf Sabri Şimşek bildirimlerini sundular. Çevrimiçi katılan Alkan, Osmanlı modernleşmesinin en önemli yanını oluşturan eğitimin, Tanzimat devrinden itibaren bir

ideoloji olarak algılanmasının nedeni, yasal-ussal bürokrasinin kurulmasındaki etkisi, kadının toplumsal statüsünün değişimine katkısı, bunun toplumsal ilişkilerde yaşanan değişikliklerle bağlantısı ve resmî ideolojinin aktarılmasındaki rolü üzerinde durdu. Bektaş, medrese ve modern mekteplerde öğretilen yabancı dilleri karşılaştırmalı bir şekilde ele alarak 19. yüzyılda nasıl bir dönüşüm yaşandığını ve yabancı dilin meslekî kariyere etkisini örneklerle anlattı. Türkan ise geç modern Osmanlı döneminde doğup erken Cumhuriyet'e erişen yazar, sanatçı, gazeteci yahut politik kimliği olan anneler ve çocuklarının okuma dünyasındaki serüvenlerini ele aldı.

İkinci oturumun ilk konuşmacısı Ölmez, Türkiye'de eğitim tarihçiliğinin gelişimi ve yönelimleri hakkında, alandaki öncü kaynakları göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yaptı. Şahintürk, medrese talebelerinin hem meslekî tecrübe kazandıkları hem de maddî olarak gelir elde ettikleri cer yolculuklarının ayrıntılarını, İstanbul Çarşamba Çukur Medresesi'nde talebe olan Tavaslı Mehmed'in 1905 yılında Nevrekob'a yaptığı yolculuk özelinde ortaya koymaya çalıştı. Kaya, 17-18. yüzyıllarda Nakşibendî tarikatının faaliyetlerini yürüten ve ilmî kapasitesi yüksek şahısların klâsik Osmanlı medrese siteminden farklı olarak icra ettikleri toplumsal faaliyetler üzerinde durdu. Son olarak Şimşek ise Maarif Nezareti'nin 1857'deki kuruluşundan 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen sürede maarif nazırlarının eğitimleri ve bunun icraatlarına, sosyal çevrelerine, ideolojilerine ve patronaj ilişkilerine etkilerini ortaya koydu.

Salondaki "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Muhalefet" başlıklı son oturumda Erdal Kurgan 1860'ların sonlarından itibaren ortaya çıkan yeni siyasî ve kamusal pratikleri ele aldı. Bu bağlamda *Talebe-i ulûm* hareketlerini, kamusal olarak toplanan imzaların payitahta gönderilmesini, ulemanın sultana, hükümete ya da meşihata sundukları toplu imzaları ve basın yoluyla yayılan ve sultanı muhatap alan açık mektupları değerlendirdi. Gökhan Toka ise 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'nun farklı yerlerinde meydana gelen medreseli isyanlarının arkasında yatan gerekçeleri Bursalı Suhte Mehmed örneği üzerinden konu etti.

3. 4. Mavi Salon

"Kitap Kültürü ve Dil" başlıklı ilk oturumda Kübra Fettahoğlu ile İsmail Asoğlu bildirimlerini sundu. Fettahoğlu, 19. yüzyıl âlim ve bürokratlarından Ahmed Cevdet Paşa'nın *Kıyâfetnâme* adlı çalışması ışığında ilm-i kıyâfet uğraşısını nasıl kullandığını izah etti. Asoğlu da 1850-1900 yılları arasında Protestan misyonerlerinin tercüme faaliyetlerinin, kitap alım-satım ve dağıtımlarının Anadolu'daki Hıristiyanlar üzerindeki etkisini ele aldı.

Program "Yazma Eserler ve Bilim" başlıklı oturumla devam etti. Katılımcılardan Musa Şen, Atpazarlı Osman Fazlı Efendi (ö. 1691)'nin *Haza Risale-i Atpazari 'Osmân Efendi* başlıklı Türkçe bir *Risale-i 'İlm-i Kimyâ* eserinin tanıtımını yaparak elkimya ameliyeleri, kullanılan kimyevî maddeler, laboratuvar aletleri ve elkimya anlayışının dayandığı nazari temeller hakkında bilgi verdi. Mücella Demirhan Çavuşoğlu ise Lale Devri şairlerinden Câbizâde Halil Fâiz Efendi'nin (ö. 1722) *Fezleketü'l-Hisâb* isimli eseri bağlamında Osmanlı matematiğinde yaygın olarak kullanılan *hesâb-ı sittini* tanıttı.

Salondaki "Çok Dinli ve Çok Dilli Bir İmparatorluk Olarak Osmanlı İmparatorluğu" başlıklı son oturumda Bedriye Uzuner, Ayşe Hümeysra Tüysüz, Serdar Çöp ve Merjema

Imamovic bildirilerini sundular. Uzuner, 1915-1923 yılları arasında Ermenilerin, İtilaf devletlerinden de aldıkları destek ve cesaretle yurt dışına kaçırdıkları Müslüman çocukların serencamını anlattı. Tüysüz, 400 aileden mürekkep Akkirmanlı Musevi Dobruca muhacirlerinin 19. yüzyılın son çeyreğinde İzmir ve çevresine iskân süreçlerini izah etti. Çöp, 1517'de Osmanlı hâkimiyetine giren Cebel-i Lübnan ve çevresinde varlığını sürdüren Maruni Kilisesi'nin devletle ilişkisini mercek altına aldı. Imamovic ise 1903 senesinde Bogdan adlı biri tarafından Belgrad yönetimine sunulmak üzere hazırlanan "Bulgar ne ister?" konulu Sırpça siyasi layiha ışığında 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Makedonya meselesini ve Sırbistan ile Bulgaristan'ın diplomatik ilişkilerinin arka planını ele aldı.

3.5. Kırmızı Salon

"Osmanlı Hukuku ve Mahkemeler" adlı ilk oturumda Ahmet Demir, İsmail Gündoğdu, Eyüp Ensar Dal ve Gülşen Yakar sunum yaptılar. Demir, 15. yüzyılda Molla Hüsrev'in (ö. 1480) *Gurerü'l-Abkâm* ve bunun şerhi *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Ğureri'l-abbâm* adlı teliflerinde kullandığı ve fıkıh ilmi bakımından özgünlüğü aradığını gösteren "ekülü" iddiası üzerinden gelenekselcilik çizgisinin dışına çıkma gayretini değerlendirdi. Gündoğdu, 18. yüzyılda Anadolu taşrasında görev yapan kadılar hakkında Anadolu kazaskerliğine intikal eden şikâyet türlerini ve bunların resmî işleme konulmalarını ele aldı. Dal ve Yakar da ortak bildirimlerinde, ağırlıklı olarak 18. yüzyılın ilk yarısı Üsküdar Kadı Mahkemesi'ne ait Şeriye Sicillerini ve fetvaları kullanarak Üsküdar'da yaşlıların sosyo-hukukî konumları, aile ve akrabalarının onlara karşı yasal yükümlülükleri ve yoksulluklarına ilişkin sorunları ortaya koydu. Özellikle, yaşlı anne-babaların yaşlılık ve yoksulluklarını öne sürerek varlıklı çocuklarından nafaka taleplerine dair davaların ele alındığı sunumda, davaların çoğunlukla davacı lehine, nafaka bağlanarak sonuçlandığını belirtti. Davacı ve davalı profillerine dair de değerlendirmelerde bulunan Yakar ayrıca, yaşlı yoksulların evlenme, vakıf yararlanıcıları olma veya dilencilik gibi hayatta kalma stratejilerine dair bilgiler verdi.

Program "Siyasal Dilin İnşası: Değişen ve Dönüşen Osmanlı İmparatorluğu'nda Kavram ve Söylem" başlıklı panel ile devam etti. Katılımcılardan Funda Selçuk Şirin, "yeni" kavramının II. Meşrutiyet'in ilanından 1930'lara dek tarihçesini tartışarak İslamcı, Batıcı ve Türkçü çevrelerin kavramı nasıl ve hangi anlamda kullandıklarını açıkladı. Şirin, farklı entelektüel çevrelerin dergilerini inceleyerek dönemin oluşan yeni insan tipinin inşasında etkili olan dili inceledi. Eyüp Murat Kurt, 1710'lardan 1860'lı yıllara kadar, Osmanlı dünyasında ortaya çıkan gelenek ve reform merkezli iki ana siyasi, sosyal ve kültürel grubun fikir ve argümanlarının oluşumunda ve sürdürülmesinde etkili olan dil ve söylemin kökenlerine odaklanarak tarihsel fikir, kavram ve sözcüklerin uzun erimli (*longue durée*) soy kütüğü hakkında bir analiz yaptı. Ardından Özge Aslanmirza, "Orta Doğu" kavramı üzerinden Batı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun, bölgelerin kavramsallaştırılmasında farklılaştığı ve kesiştiği noktaları örneklerle açıklayarak politik dilin değişimini anlattı. Son olarak Burak Aslanmirza ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde Türkçülüğün bir iktidar ideolojisi olarak yeniden inşası sürecine odaklandı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ndeki iç yönetici halkasının, özellikle Eylül 1916'dan Nisan 1917'ye dek Merkez-i Umumi'de gerçekleştirdiği toplantılarda aldıkları kararlar çerçevesinde kavmiyet, milliyet, hars, müessese, peszinde, intibak, temessül, telif gibi kavramların semantik ilişkiselliğini değerlendirdi. Bu kavramların dönemin siyasi mecraları olan Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'da ve düşünsel mecralar olarak basın çevrelerindeki

kullanımlarını inceleyerek ittihat-ı anasının Türkçülük doğrultusunda yaşadığı anlam daralmasına mercek tuttu.

Salondaki "Osmanlı Dünyası'nda Kadın" başlıklı son iki oturumda; Ahmet Sefa Özkaya, Sadullah Yıldırım, Elif Ekin Akşit, Hulusi Ertuğrul Umudum ve Burcu Belli bildirimlerini sundular. Özkaya, Kanuni Sultan Süleyman'ın kadınlarından Gülfem Hatun'un 1562 senesindeki idam nedeninin literatürde tekrarlanan anlatısıyla değil, babasına isyan edip İran'a sığınan Şehzade Bayezid'e destek amaçlı gönderdiği bir mektupla bağlantılı olduğu iddiasını ortaya koydu. M. Metin Coşgel, Hamdi Genç, Emre Özer ile hazırladıkları ortak bildiriye sunan Yıldırım, İstanbul'daki Galata ve Üsküdar mahkemeleri ile taşradaki Konya ve Kütahya mahkemelerinin 19. yüzyıl başlarındaki kayıtları üzerinden Osmanlı mahkemelerinde mahkemeye katılımı, uyuşmazlıkların çözümü ve dava kazanma hususlarında kadınlar ve erkekler arasında ortaya çıkan farklılıkları istatistikî olarak ele aldı. Akşit ve Umudum ise ortak bildirimlerinde, 19-20. yüzyıl Osmanlı düşünce ve edebiyatının önemli temsilcilerinden Fatma Aliye Hanım'ın (1862-1936) eserleri ve kendisiyle yazışmaların içeriğinden hareketle Ahmed Midhat Efendi (1844-1912) tarafından Osmanlı modernleşmesinde bir kadın arketipi olarak inşa edilmeye çalışılması sürecini tartıştılar. Son konuşmacı Belli ise 1909-1918 senelerinde fahişelik yapan yoksul kadınların hayatta kalma mücadelelerini konu edindi. II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fuhuş hakkındaki politikalarını karşılaştıran Belli, 1884 ile 1915'te yürürlüğe konulan fuhuş nizamnameleri arasındaki farklılıkları ele aldı.

3.6. Kapanış Oturumu

OSARK 2022 Dönem Başkanı İsmail Hakkı Kadı moderatörlüğündeki "2022 İtibariyle Osmanlı Çalışmalarının Genel Görünümü" başlıklı kapanış oturumu Ziraat Bankası Konferans Salonu'nda yapıldı. Oturumda Mehmet İpşirli, Suraiya Faroqhi, Abdülkadir Özcan, Feridun Mustafa Emecen, İhsan Fazlıoğlu ve Mehmet Öznur Alkan kongre ve tarih

çalışmalarının güncel durumu hakkında değerlendirmelerde bulundular. Faroqhi, diplomasi tarihi alanındaki yeni çalışmaların bulgularını ve bu tür çalışmalara neden önem verilmesi gerektiğini Tanzimat reformlarından verdiği örneklerle izah etti. İpşirli, kongre tek tema etrafında şekillenirse de sonraki programlarda tarih yazıcılığı ile ilgili tebliğlere ağırlık verilmesinin isabetli olacağını belirtti.

Ulemanın eğitim alanında kaleme aldığı eserlerin şerh, haşiye ve derkenarları üzerine yapılacak çalışmaların çoğalması gerektiğini de vurguladı. Ayrıca, Balkanlar ve Arap coğrafyasından araştırmacıların katılımlarının önemine dikkat çekti.⁴ Abdülkadir Özcan da tarih yazıcılığına dair tebliğlere bu tür kongrelerde daha fazla yer verilmesinin, özellikle nesir eserlerin bilimsel araştırmalarda kullanılmak üzere yapılan edisyon-kritiklerinin artmasının ve bu hususta tarihçiler ile edebiyatçıların iş birliği yapmaları gerektiğinin altını çizdi. Emecen, farklı disiplinlerden uzmanların özellikle siyasi ve askerî tarih alanlarındaki çalışmalarının tarihyazımı açısından ciddi problemleri beraberinde getirdiğinin ve meslekten tarihçilerin bu alanlara önem vermeleri ve bu alanları canlandırmaları gerektiğinin üzerinde durdu.

Fazlıoğlu, felsefe ve bilim tarihi özelinde gerçekleştirilen oturumlar hakkında genel bir değerlendirme yaptı; sosyoloji ve tarih sosyolojisi alanında sonraki programlarda katılımın çoğaltılmasının önemini dile getirdi. Oturuma video konferans yöntemi ile katılan Alkan ise günümüzde tarih alanında yapılan çalışmaların, bilhassa da yayınlanan makalelerin bilimsel yeterliliği hususunda değerlendirmelerde bulundu ve akademik özgürlüğün önemini vurguladı.

4 Yeni Şafak. "Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi'ne büyük ilgi" (11 Ekim 2022).

Kongre, Yükseköğretim Kurulu Başkanı Sayın Erol Özvar'ın yaptığı kapanış konuşması ile son buldu. Özvar ilahiyat, iktisat, sosyoloji, antropoloji, matematik ve sair alanlardan mümkün olduğunca çok kişinin tarihî konuları çalışmaya teşvik edilmesinin önemine, bunun tarih sahasına zenginlik katacağına değindi.

Bosna Hersek, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, İngiltere, İran, Cezayir, Fas, Filistin, Irak ve Lübnan'dan çok sayıda uluslararası katılımcıya da ev sahipliği yapan OSARK 2022 boyunca sunulan çalışmalar, 1500 kişiye yakın bir dinleyici kitlesi ile buluştu. Ulusal basın ve yayın kuruluşları tarafından da takip edilen⁵ kongrede sunulan tebliğlerin, 2023 senesi içinde, tematik kitaplardan müteşekkil bir seri hâlinde yayımlanması planlanmaktadır.

5 Kongre hakkında ulusal basın ve yayın organlarında yer alan haber ve görseller için bk. Mücahit Türetken, "3. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi, İstanbul'da yapılacak", *Anadolu Ajansı* (3 Ekim 2022).

KAYNAKÇA

- I. *Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi Özet Kitabı*. PDF: OSARK, 2015. <https://books.google.com.tr/books?id=N-pwEAAAQBAJ&lpg=PP1&hl=tr&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
  - II. *Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi Özet Kitabı*. PDF: OSARK, 2018. <https://books.google.com.tr/books?id=G8DLDWAAQBAJ&lpg=PP1&hl=tr&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
  - III. *Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi Program Özet Kitapçığı*. PDF: OSARK, 2022. <https://books.google.com.tr/books?id=BZ6yEAAAQBAJ&lpg=PP1&hl=tr&pg=PP4#v=onepage&q&f=false>
- OSARK, Osmanlı Araştırmaları Kongresi. “Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi”. Erişim 25 Ocak 2023. <https://www.osmanliarastirmalari.org/>
- Türetken, Mücahit. “3. Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi, İstanbul’da yapılacak”. Anadolu Ajansı (3 Ekim 2022). <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/3-uluslararasi-osmanli-arastirmalari-kongresi-istanbulda-yapilacak/2675897>
- Yeni Şafak. “Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi’ne büyük ilgi” (11 Ekim 2022). <https://www.yenisafak.com/hayat/uluslararasi-osmanli-arastirmalari-kongresine-buyuk-ilgi-3857720>